

Sociální zabezpečení

Principy, nástroje

Historický vývoj SZ

Sociální výdaje

Mirka Wildmannová

Odvětví sociálního zabezpečení

- **Péče o zdraví (léčebná a preventivní)**
- **Zabezpečení při dočasné neschopnosti pro nemoc a úrazy**
- **Pomoc při výchově dětí v rodině**
- **Zabezpečení při invaliditě**
- **Zabezpečení ve stáří**
- **Zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých**
- **Zabezpečení v nezaměstnanosti**

Formy sociálního zabezpečení

- **Sociální příjmy** (princip pojištění nebo dávky)
- **Sociální služby** (informační, poradenské)
- **Sociální azyly** (ústavy, domovy)

Organizace systému SZ

1. **Sociální pojištění**
2. **Státní sociální podpora**
3. **Sociální pomoc**

Sociální stát

- **Výrazně se sociálně angažuje**
- **V sociální oblasti často monopolní postavení**
- **Rozsáhlý systém sociálního zabezpečení**
- **Sociální jištění obyvatelstva**
- **Široký rozsah služeb – poskytování zdarma nebo za ceny neodpovídající jejich hodnotě**
- **Vysoká míra redistribuce příjmů**
- **Náročnost na ekonomické zdroje**
- **Vede často k centralizaci, byrokratizaci, anonymitě**

Vývojové etapy WS

- **Období experimentálních počátků (80. léta 19. stol. – 1930)**
- **Období konsolidace (1930 – 2. světová válka)**
- **Sociální přestavba (1945 – 1962)**
- **Sociální expanze (1962 – 1973)**
- **Stagnace (1973 – 1980)**
- **Rekonceptualizace WS (1980 – dosud)**
- **Post-welfare state**

Pozitiva ekonomického a společenského působení WS

- **Zaměstnává velký počet pracovníků ve veřejných službách**
- **Organizuje aktivní politiku zaměstnanosti**
- **Zajišťuje přípravu na povolání**
- **Zvyšuje kupní sílu obyvatel**
- **Snižuje sociální nerovnost**
- **Podporuje sociální konsensus, udržení sociálního smíru**
- **Nevynaložení některých sociálních výdajů**

Liberální kritika WS

- **Ožebračuje střední třídy**
- **Zbavuje odvahy k dobročinné pomoci**
- **Podporuje zahálku, marnotratnost na všech úrovních**
- **Zvyšuje nebezpečně moc státu – ohrožuje vlastnická práva a svobodu jedince**

Vývoj SZ

- **Počátky SZ = 2. pol. 19. stol.**
(Bismarkovy zákony)
- **Po roce 1918 – SZ rozstříštěné**
- **Po roce 1945 – pouze dílčí úpravy**
- **Zákon o národním pojištění (č. 99/48 Sb.)**
 - velký sociálně politický pokrok
 - sociální politika pojímána progresivně

Zákon č. 102/1951 Sb.

- **Nemocenské pojištění odděleno od důchodového pojištění**
- **Zdravotnická zařízení převedena do jednotného systému státní zdravotní péče**

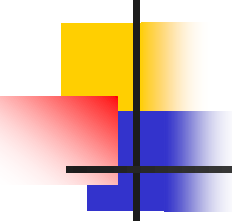
Zákon č. 55/1956 Sb.

- **Snížení věkových hranic rozhodných pro přiznání nároku na důchod**
- **Rozdělení pracovníků do tří pracovních skupin – některé kategorie preferované = porušen princip uniformity**
- **Financování přímo ze státního rozpočtu**

Zákon č. 101/1964 Sb.- důchodové zabezpečení

- **Deformace**
- **Oslabení principů zásluhovosti – zavedení progresivní daně z důchodu**
- **Zákon č. 121/1975 Sb. = zrušení zdanění důchodů, zvýšení maximálních hranic – prohloubení principu komplexnosti**
- **Nedostatek: nebyly uplatněny předpisy o důchodovém připojištění**

Zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení

- **Většina hlavních principů soustavy SZ vyhovující**
- **Snaží se řešit narůstající diskrepanci mezi důchody a mzdou**
- **Zachován statický charakter důchodových dávek**
- **Zákonné úpravy neřešily otázky vývoje SZ vzhledem k hospodářskému vývoji**

Nedostatky v SZ

- **System byl statický, obsahoval řadu omezení**
- **Neexistence valorizačního mechanismu**
- **Chudoba oficiálně neexistovala, i když ji systém tvořil**
- **Soustava nepřipravena na budoucí demografický vývoj**
- **Rozsáhlý a nepřehledný systém dávek**
- **Žádný prostor pro individuální zajištění**
- **Ve výši důchody nebyla zohledněna celoživotní úroveň příjmu**
- **System neumožňoval přenos získaných nároků z jiných zemí**

Minulý systém produkoval:

- **Chudobu mezi zranitelnými vrstvami obyvatelstva**
- **Nespravedlnost**
- **Demotivaci**
- **Sociálně nespravedlivý systém**
- **Velmi velkorysém podmínky pro vznik nároku**
- **Rozsáhlá sociální redistribuce**
- **Málo podnětů k individuálnímu úsilí**
= *nutnost koncepčních změn*

Transformace systému

- Sociální reforma zahájena 1990 přijetím „Scénáře sociální reformy“
- Rizika – důvody pro zavedení sociálních opatření
 - Liberalizace cen
 - Proces privatizace
 - Riziko eskalace inflace

Transformace

- Cíl: usnadnit průběh, tlumit rizika, ochranný charakter, kratší horizont
- Vznik nových institutů:
 - Institut soc. pojištění
 - Institut podpory v nezaměstnanosti
 - Institut životního minima
 - Institut minimální mzdy
 - Příspěvek na bydlení

Transformace

- **Nové mechanismy:**

- Valorizační mechanismus
- Kompenzační mechanismy
- Kolektivní vyjednávání

+ celá záchranná sociální síť

(např. politika zaměstnanosti: předčasný odchod do důchodu, prodloužení povinné školní docházky...)

Etapizace sociální reformy

1 etapa: prosinec 1989 – červen 1990

(počátky reformy, vyjasňování koncepčních záměrů)

2 etapa: červenec 1990 – červen 1992

(základy sociální i ekonomické reformy)

3 etapa: červenec 1992 – červen 1993

(rozpad federace, budování samostatné státnosti)

4 etapa: červenec 1996 – červen 1998

(doladování nastavení sociálního systému, ekonomická krize 1997)

Sociální zabezpečení

- = nástroj realizace sociální politiky
- = zabezpečení příznivých životních podmínek pro občany, jejichž potřeby nelze z objektivních důvodů zabezpečovat rozdělováním podle pracovního výkonu
- = souhrnné označení pro všechny instituce, které poskytují
 - radu (poradenství)
 - ochranu (prevenci)
 - materiální a peněžní plnění
 - služby
 - azyl (ústavní péči)

Nástroje sociálního zabezpečení

- **Legislativní úpravy, administrativní, institucionální i technická infrastruktura, finanční nástroje**
- **Transfery příjmu peněžních dávek**
 - poskytování na základě testování příjmů
 - poskytovaných bez testování příjmů
- **Služby či naturální požitky**

Účinky systému SZ

1. Externí efekty

- *Makroekonomické efekty*

- dopady na fiskální systém a veřejné rozpočty

- dopady na pracovní trh

- *Mikroekonomické efekty*

- redistributivní efekty (horizontální, vertikální)

- disincitivní efekty (pro příjemce dávek...)

2. Interní efekty (pro vnitřní systém SZ)

Funkce SZ Ekonomické

- **Pojištění vůči jistým životním událostem**
- **K regulaci monopolů**
- **Existence externalit (negativní dopad na ŽÚ)**
- **Zajištění některých preferovaných statků**
- **Nápomoc procesu kapitálové akumulace přímo**
- **Pomoc reprodukce PS, nepřímá podpora akumulace**
- **Zajištění kontinuity ekonomického systému podporou jeho politické legitimacy**

Sociální funkce

- Rozdělení zdrojů v souvislosti s životními událostmi
- Zmírnění nerovnosti ve společnosti
- Zajištění specifických oblastí spotřeby (sociální význam)
- Podpora schopnosti jednotlivců účastnit se života komunity

Činitelé sociálního zabezpečení

- žádná společnost neexistuje izolována od ostatních, proto je nutné rozdělení:
 - a) *Endogenní faktory*** (demografické, ekonomické, sociologické, politické)
 - b) *Exogenní faktory*** (akademické a politické sociální myšlení, světové politické ideologie, mezinárodní právo sociálního zabezpečení, technika sociální ochrany, mezinárodní technická spolupráce apod.)

Vývoj instituce SZ

- Je závislý na globálním hodnocení všech faktorů ve hře s příslušnými zákonodárci v rámci politické situace, jež převládá v době parlamentních debat předcházejících hlasování

Sociální instituce SZ

- **Jde o instituci tak hlubokého rozsahu, že je po určité době schopna zpětně působit na všechny základní endogenní faktory, tj. na demografii, ekonomiku, sociologické uskupení občanů, na politiku**
- **Žádná instituční reforma se nekoná ve vzduchoprázdnu – vždy se definovalo s odkazem na to, co existovalo v minulosti**

Vnitřní činitelé sociálního zabezpečení

Demografický faktor

- kvantitativní demografie
- kvalitativní demografie

Ekonomický faktor

- různé typy závislosti na ekonomickém faktoru
- Zneužívání instituce pro ekonomické účely
- Ekonomické mantinely sociálních opatření

Vnitřní činitele sociálního zabezpečení

Sociologický faktor

- Sociální partneři
- Zájmové skupiny
- Sektor sociální ekonomiky
- Soukromý sektor

Politický faktor

- politické systémy a sociální zákonodárství
- Politická mechanika přípravy a novelizace zákonů

Vnější činitele sociálního zabezpečení

- sociální myšlení a právo
- Technika sociální ochrany
- Prostředky a média kulturních přenosů
 - Národní pole
 - Mezinárodní pole

Metody realizace a financování SZ

- **Spoření**
- **Soukromé pojištění**
- **Podnikové zaopatření**
- **Sociální pojištění**
- **Státní zaopatření**
- **Sociální pomoc**

Principy SZ

- **Princip univerzality
(všeobecnosti)**
- **Princip uniformity
(rovnosti)**
- **Princip komplexnosti
(úplnosti)**
- **Princip adekvátnosti**
- **Princip sociální
garance**
- **Princip sociální
solidarity**
- **Princip sociální
spravedlnosti**
- **Princip participace**

Vliv na proměnu sociálního státu

- Globalizace a ekonomika služeb: flexibilizace práce
- Demografické změny: stárnutí obyvatelstva
- Pokles solidarity: krize solidarity
- Dlouhodobá nezaměstnanost: přetrvávající dlouhodobá nezaměstnanost
- Rostoucí trend nákladů na sociální stát

Heterogenita členských států EU

- HDP nejbohatších zemí je skoro sedmkrát větší jako HDP Bulharska
- Míra sociálních výdajů Švédska je 30%, v Litvě jen 16%
- Míra vyjednávání kolektivních smluv je v Litvě 15%, v Rakousku a Slovinsku 90%
- Míra chudoby měřeno podle příjmu v Dánsku 4%, na Slovensku 16%

Použitá literatura:

- Krebs V., et al.: *Sociální politika, 5.*, přepracované a aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 s. - kapitola: 7
- Tomeš, Igor: Sociální soudržnost, vyloučenost a tvorba sociální politiky kraje a obce , www.mpsv.cz, 2002
- Gregorová, Z., Galvas, M.: Sociální zabezpečení, Doplněk kapitola: 1,2
- http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/data/social-expenditure/aggregated-data_data-00166-en?isPartOf=/content/datacollection/els-socx-data-en
- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/4/48/Expenditure_on_social_protection%2C_2002%E2%80%939312_%28%25_of_GDP%29_YB15.png